

μᾶλλον τῷ ὄντι, ὃ καὶ τῆς δημιουργίας ἐστὶν ὄρος, ὡς ἂν δηλονότι μήτις τὸν θεὸν ταύτῃ δημιουργὸν εἶναι νομίσειεν, ἢ ἀπλῶς ἀπείρου ἐστὶ δυνάμεως. οἷς ἐπεταὶ τὸ τὰ δημιουργήματα τρόπον τινὰ ἐπ' ἀπειρον διεστηκέναι. ὅπερ καὶ Αὐγουστῖνος ὁ ἱερὸς ἐπιβεβαιούμενος· »δύο, φησὶ πρὸς τὸν θεόν, 5 ἐδημιούργησας δέσποτα, τὸ μὲν ἐγγὺς τοῦ μηδέν,« τὴν πάντῃ δηλαδὴ ἀμορφον ὕλην, »τὸ δ' ἐγγὺς σαυτοῦ,« τὴν ἀγγελικὴν δηλονότι φύσιν. πλείστας δὲ καὶ ἄλλων φυσιολόγων περὶ τούτων γνώμας ἐστὶν εἰς μέσον παραγαγεῖν· ἀντὶ πάντων μέντοι ἢ τοῦ θείου Θωμᾶ ἀρκείτω περὶ τούτου κρίσις, θεολογικωτάτου ἀνδρὸς ἅμα καὶ σοφωτάτου, ὡς καὶ τὸ προκείμενον δεῖξαι 10 καὶ τὸν κατήγορον ἀποφῆναι σοφίσματι πεποιθότα ἀλόγως ἐπιχειρῆσαι, μὴ ἤττον ἀγγέλους ἢ ἄφεις τὸν Πλάτωνα δεῖν θεραπεύειν, ὃ δὴ καὶ ἡμῖν πᾶσι τοῖς ὀρθοδόξοις προφέροι ἂν διὰ τὸ μήτε κρίνειν λόγους μήτε διαιρεῖν ὅλως εἰδέναι καὶ πάντων τῶν τοιούτων ἔχειν ἀπείρως.

Κεφ. ζ' "Ὅτι οὐ μόνον Πλάτων, ἀλλὰ καὶ Ἀριστοτέλης δαίμονας θερα- 15 πεύειν ᾤοντο, οὐ κακοποιούς μέντοι, ἀλλ' ἀγαθοποιούς.

7 "Ὁ δὲ καὶ ἄλλο ἐπιφέρει ἔγκλημα Πλάτωνι, δαίμονας αὐτὸν τεθερα- πευκέναι λέγων. ὅπερ ἡμεῖς κοινὸν πᾶσι τοῖς ἐθνικοῖς λεγομένοις ὁμολογοῦμεν ἔγκλημα ὑπάρχειν, οὐδὲ Ἀριστοτέλη αὐτὸν ταύτης ἀπολύοντες τῆς αἰτίας. πεπιστεύκασι γὰρ δαίμονας εἶναι καὶ θεραπεύειν αὐτοὺς δίκαιον ἔκρι- 20 νον, οὐ μέντοι γε τοιούτους, οἷους ὁ ἐναντίος νομίζει. οὗτος μὲν γὰρ ἐκείνους μόνους ἔγνω δαίμονας, οὓς ἐκ τοῦ διαβάλλειν πρὸς ἀλλήλους τοὺς ἀνθρώπους ὀνομάζομεν διαβόλους. οἱ δὲ οὐ τούτους ἐσέβοντο, ἀλλὰ τινὰς ἀστερίους φύσεις, τῶν μὲν θεῶν ἤττους, τῶν δ' ἀνθρώπων βελτίους, ὧν συνεργεῖα τὸ γένος ἀνθρώπων ἀνάγεται πρὸς θεὸν καὶ τῷ κοινῷ ἐκείνῳ 25 καὶ πάντων ἀρχοντι θεῷ διαλλάττεται ὡς τινῶν μέσων καὶ διαλλακτῶν μεταξὺ τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων ὄντων. τὸν δ' Ἐωσφόρον ἐκεῖνον, τὸν οἰκεία αὐτοῦ γνώμη τοῦ οὐρανοῦ εἰς γῆν ἐκπεσόντα μετὰ πάντων τῶν ὑπ' αὐτόν, ἐβδελύττοντο κάκεῖνοι καὶ ἀπεστρέφοντο ὑφ' Ὀμήρου τοῦ ἑαυτῶν θεολόγου διδαχθέντες, ὃς εἴτε ἰδίας φύσεως ἐπιβολῇ εἴτε τοῖς Μωσέως 80 τοῦ προφήτου λόγοις ὠφελήθει καὶ αὐτὸς ἔπεσι τὴν τοῦ Ἐωσφόρου πτώσιν V 98 διέγραψεν ἐν τῷ τ' τῆς Ἰλιάδος, "Ἄτην αὐτὸν ὀνομάσας. πλανᾶται τοίνυν κἀνταῦθα ὁ ἐναντίος τῇ τοῦ ὀνόματος ὁμωνυμία, ὡς κἀν πολλοῖς ἄλλοις τοῦ ὀρθοῦ ἐκτρεπόμενος.

Κεφ. η' "Ὅτι οὐ Πλάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἀριστοτέλης παρὰ τῶν ποιη- 85 τῶν ἔνια παρελήφασιν.

8,1 Τί δὲ περὶ τῆς καθ' ὅλου φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος; »πᾶσα, φησὶν, ἀπὸ τῶν ποιητῶν εἰληπται καὶ μηδὲν ὅλως τῆς ποιητικῆς τε καὶ μυθικῆς

5 Aug. Conf. XII. 7. | 82 cf. Homeri Ilias T 136. | 87 cf. Georg Trar. Comparationes II. 2.

sed ex ente, qui terminus creationis est, videlicet ne deus, qua infinita potentia simpliciter est, creare intellegatur. Ita fit, ut creaturae, quae aliquo modo aequae distent in infinitum a creatore, non aequae distent aliquo modo ab eodem in infinitum. Quod divus quoque Augustinus affirmans: »Duo, 5 inquit, creasti domine, unum prope nihil,« quod est materia, »alterum prope te,« quod angelorum natura est. Plurium sententias aliorum ex physica schola afferre eodem possum; verum illa respondendi ratio Thomae theologi sancti tanti ponderis est, ut nihil omnino sit, quod a physicis desideremus, planeque adversarius, qui hoc deceptus sophismate credidit 10 serpentes non minus colendos esse quam angelos divinos, nullam distinguendi vel iudicandi rationem tenere coarguatur.

Cap. VII. Quod non Plato solum, sed etiam Aristoteles coluerit daemones, et de natura daemonum.

Crimen etiam illud affert, quod daemones Plato coluerit. Quod nos 7 15 commune omnium aetatis illius hominum crimen esse fatemur, nec Aristotelem excipimus, siquidem ut Plato is quoque iudicandus ex iis, quae scripserit de daemonibus, est. Crediderunt enim illi esse daemones, quibus merito honor exhiberetur, sed non eos, quos adversarius arbitratur. Hic enim eos tantum daemones novit, quos a criminatoris vitio diabolos 20 nuncupamus. At illi non eos in religionem receperunt, sed naturas quasdam aëreas, diis quidem ignobiliores, sed homine nobiliores, quarum opera genus humanum ad deum reduceretur communique illi et summo principi conciliaretur, quique intercessores atque interpretes quidem inter deum et homines haberentur. Luciferum vero illum sua culpa eiectum in terram e 25 caelo execrandumque esse illi quoque didicerunt ab Homero suo theologo, qui sive beneficio quodam naturae sive Moysis prophetae scriptis carmine suo exposuerat lapsum Luciferi, quem ille Atam appellat. Errat igitur vel hoc in loco adversarius per nominis daemonum equivocationem.

Cap. VIII. Quod Plato et Aristoteles quaedam a poëtis sumpserunt.

80 Sed quid de tota Platonis theologia? »Tota, inquit, a poëtis sumpta 8, 1 est nec a theologia poëtica et fabulosa differt.« Poëtas nihil omnino dixisse recte, quod vel Plato vel Aristoteles digne acciperent, nemo dixerit mente

θεολογίας διαφέρει. « ἀλλὰ μηδὲν μὲν ὅλως τοὺς ποιητὰς εἰρηκέναι, ὃ καὶ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς οἰκείοις ἀν παρέλαβον λόγοις, οὐδεὶς νοῦν ἔχων ὅλως ἐρεῖ. ὅθεν εἰ καὶ μὴ πάντα τὰ περὶ θεῶν ὑπὸ ποιητῶν εἰρη- μένα Πλάτων ἐγκρίνει, λαβεῖν μέντοι τινὰ παρ' αὐτῶν οὐκ ἀν ἀρνηθείην. ταῦτά δὲ καὶ Ἀριστοτέλη πεποιηκότα ὁρῶμεν, οἷον κάκεῖνο τὸ θρυλλού- 5 μενόν ἐστι δόγμα, ἐφ' ᾧ οὐχ ἤττον ἢ τοῖς ἄλλοις θαυμάζεται τε καὶ εὐφη- μεῖται, τὸ περὶ τοῦ ἐνός δηλονότι καὶ ὄντος τῆς πρωτίστης ἰ' χῆς, ὅπερ ἐν τῷ λ' τῶν Μετὰ τὰ φυσικὰ λαβῶν ἐξ Ὁμήρου λαμπρᾶ τῇ φωνῇ ἀνα- κηρύττει τε καὶ ἐξυμνεῖ. » οὐ θέλει, λέγων, τὰ ὄντα κακῶς πολιτεύεσθαι, οὐδ' ὑπὸ πλείους ἀρχὰς εἶναι. » οὐκ ἀγαθὸν γὰρ πολυκοιρανίη· εἰς κοίρανος 10 ἔστω, εἰς βασιλεύς. » τὰ γὰρ εὐσεβῶς τε καὶ σεμνῶς περὶ τῶν θεῶν ὑπὸ τῶν ποιητῶν εἰρημένα παραδέχεσθαι τε καὶ τιμᾶν πᾶσι Πλάτων κελεύει. ἀ δ' ἐπὶ τὸ αἰσχροτέρον πλάττοντες διηγοῦνται, ταῦθ' ὡς τινὰ λύμην ἀν- θρώπων καὶ χρηστῶν ἡθῶν ἀνατροπὴν ἀποδιοπομπεῖται εἰς κόρακας καὶ φεύγειν τὴν ἐκείνων ἀκοὴν ἐπιτάττει, πρὸς δὲ καὶ τοὺς οὕτω τὴν πόλιν 15 καταισχύνοντας τῆς πόλεως ἀπελαύνειν ὡς πορρωτάτω. ὅπερ οὐκ ἐκ τῶν αὐτοῦ μόνον, (ἀλλὰ) καὶ πολλῶν ἄλλων Ἑλλήνων σαφέστατα δείκνυται λόγων. ἀλλὰ καὶ ὁ θειότατος ὑμῶν Αὐγουστῖνος, ὃ ἄνδρες Λατῖνοι, μαρτυρεῖ ἐν δευ- τέρῳ τῶν περὶ τῆς Πόλεως τοῦ Θεοῦ λέγων· » τὴν ποιητικὴν θεολογίαν ὁ Πλά- των πάντῃ παρεῖδεν. αὐτούς τε τοὺς ποιητὰς ἐκ τῆς πόλεως, ἣν περιέγραψεν 20 οἷαν δεῖ εἶναι, ἀπελαύνειν προστάττει. καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Ὁμηρον, ὡς ἐν

Υ 99^ν ταῖς Πολιτείαις αὐτοῦ ἐστὶν ἰδεῖν, διὰ τὰ αἰσχροῦς παρ' αὐτοῦ περὶ τῶν θεῶν πεπλασμένα μέμφεται τε καὶ ἀπελαύνει. »

2 Τί οὖν μοχθηρὸν ἐκ τῶν ποιητῶν εἴληφεν ὁ Πλάτων; ἐγὼ μὲν γὰρ (μᾶλλον) ἐκ τῆς ἡμετέρας καὶ θείας γραφῆς ἢ τῶν οἰκείων αὐτοῦ ποιητῶν 25 ὠφεληθέντα εὐρίσκω, ὅτε δηλονότι εἰς Αἴγυπτον ἀποδημηθεὶς Ἱερεμίας ἐνέτυχε τῷ προφήτῃ, ὡς ὁ αὐτὸς ἱερός Αὐγουστῖνος κατὰ γνώμην τοῦ θείου Ἀμβροσίου φησὶν, ὅτι οὐδὲ φαίνεται ἀπιστον καὶ τὴν Ἑβραϊκὴν αὐτὸν διδαχ- θῆναι φωνὴν καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐν Τιμαίῳ περὶ τῆς τοῦ κόσμου παραγωγῆς αὐτῷ εἰρημένα ἐκ τῶν Μωσέως βίβλων παραλαβεῖν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ 80 Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, σοφὸς ἀνὴρ καὶ πολυλίστωρ, ἐν τοῖς περὶ τῆς Εὐαγγε- λικῆς Προπαρασκευῆς αὐτοῦ λόγοις μακρὸν περὶ Πλάτωνος ποιούμενος λόγον, πᾶσαν σχεδὸν τὴν Πλατωνικὴν θεολογίαν ἐκ τῆς θείας γραφῆς εἰληφθαι λόγοις δείκνυσιν οὐκ εὐκαταφρονήτοις. ὀνόμασι μέντοι τῶν θεῶν, ὡς καὶ πρότερον εἴρηται, τοῖς αὐτοῖς οἷς καὶ τὸ πλῆθος ὡς καὶ ὁ Ἀριστοτέλης 85 διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας ἐχρήσατο. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων κἀν τῷ δευτέρῳ, καὶ ὡς οἶμαι ἱκανῶς, ἀπελογησάμεθα.

9 Arist. Metaph. λ 10. 1076 a, 3. | 19 Aug. De Civ. Dei II. 14. | 27 cf. Aug. De Civ. Dei VIII. 11. | 81 cf. Euseb. Praep. Evang. XI. 23—27. (Migne P. gr. 21, 907—924).

sanus. Quam ob rem etsi non omnia, quae de diis a poëtis dicuntur, Plato secutus est, tamen aliquid accepisse eum non infitior. Quod vel ab Aristotele receptum probatumque video, quale illud quoque egregium est, quod in duodecimo Metaphysicae libro ab Homero poëta accipit ad primi uniusque entis confirmationem:

»Rex sit duxque unus numero, haud iuvat esse tyrannos.«

Quae enim de diis pie honesteque poëtae dixerunt, haec Plato recipi iubet et observari. Quae vero minus recte illi finxerunt, haec detestari et perinde ac pestem vitare, quinimmo ipsos, qui ita carmen exercent, pellendos civitate censet ac praecipit. Quod et divus Augustinus testificatur, cum in secundo libro de Civitate Dei sic dicat: »Theologiam poëticam Plato penitus repudiavit et poëtas duxit esse pellendos ex urbe, quam instituit. Homerum etiam ipsum, ut in eius Politica patet, propter inhonesta quaedam de diis figmenta reprehendit.«

15 Quid igitur sit, quod Plato a poëtis male acceperit? Equidem hunc pluram a sacris litteris nostris video quam a suis poëtis accepisse, quando in Aegyptum profectum adivisse Hieremiam prophetam convenit, ut idem Augustinus ex sententia divi Ambrosii refert, nec incredibile sibi videri dicit Hebraeas litteras illum didicisse, unde, quod in Timaeo de mundi creatione
20 scripsit, ex libro Genesis accepisset. Sanctus quoque Cyrillus, doctor singularis, in libris, quos contra Iulianum in defensionem sacri evangelii edidit: »Pythagoras, inquit, et Plato, cum in terra Aegypto operam disciplinis darent, multorum aliorum virorum illustrium et imprimis Moysis doctrinam pro suo studio non ignorarunt. Erat enim per id tem-
25 pus apud Aegyptios nomen Moysis non in mediocri admiratione, unde rationem dei, hoc est primae causae, eos quidem integrius accepisse, proindeque sensisse disseruisseque melius ceteris de rebus divinis existimo.« Quod idem Eusebius quoque Pamphili, vir doctus et varia rerum historia peritissimus, narrat in libris de Evangelica Praeparatione, qui longius de
30 Platone progrediens omnem fere theologiae Platonicae rationem a sacris litteris nostris acceptam esse ingenue fatetur. Nominibus tamen deorum iisdem, quibus poëtae, Plato etiam uti voluit, quoniam, ut supra dictum latius est, discedere a publico vulgarique usu eiusmodi nominum sine suo periculo non posset. Nec aliter ab Aristotele de usu nominum scriptum
35 intellego, quam ut iis, quae vulgo tradita sint, utamur, quamquam nonnulla aliter atque vulgus intellegere debemus. Si quid etiam vel morem sermonis servans vel hominum ingeniis consulens opertius dixerit, satis me respondisse hac de re arbitror secundo volumine, quod nuper de eius opinionibus edidi.

25 Cyrill. Alex. Contra Iulian. I. (Migne P. gr. 76, 548 A.)

Κεφ. θ' "Οτι οὐκ ἄτοπον τὸν Πλάτωνα εἶτε πλαττόμενον εἶτε καὶ τάληθῆ λέγοντα παρὰ γυναικῶν εἰληφέναι ἅττα ἐν τοῖς διαλόγοις ἀποφαίνεσθαι.

9,1 "Ο δὲ προστίθησιν ὁ κατήγορος τὸν Πλάτωνα μύθοις τινῶν γραϊδίων ἀκολουθήσαντα τὰ περὶ τοῦ θείου ἔρωτος αὐτῷ εἰρημένα ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Συμποσίῳ ἢ περὶ ἔρωτος αὐτοῦ διαλόγῳ εἶπεῖν, ἀνοήτου ἀνθρώπου τῷ ὄντι κατηγορημά ἐστι. τίς γὰρ ἀγνοεῖ νόμον τινὰ καὶ ἔθος εἶναι διαλόγου, ὃ καὶ Πλάτων ἐχρήσατο, πρόσωπά τινὰ διαλεγόμενά πλαττεσθαι περὶ τῶν προκειμένων ἐπιχειροῦντά τε καὶ συλλογιζόμενα πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὔρεσιν; ὃν δὴ τρόπον καὶ Μάρκος Τούλλιος ὁ Κικέρων ἐτήρησεν. οὐδεὶς μέντοι διὰ τοῦτο τὰ περὶ τῶν προκειμένων ἀληθῆ συμπεράσματα τῶν πλαττομένων προσώπων εἶναι φαίη ἂν, ἀλλὰ τοῦ διαθεμένου τὸν ὅλον λόγον καὶ τὰ διαλεγόμενα πρόσωπα παρειληφότος, πλὴν εἴ τι ἢ παιδιᾶς χάριν ἢ τῆ τῶν λεγόντων ἡλικία καὶ μαθήσει καὶ τρόποις καὶ ἤθεσι συμβαῖνον εἴη. ἃ δ' ἂν ἀκριβῶς καὶ ὀρθῶς εὐρισκόμενα λέγεται πρὸς ἀλήθειαν, οὐδεὶς οὕτως ἀνόητος, ὡς τοὺς προσδιαλεγόμενους καὶ μηδ' ὄναρ, ὃ λέγεται, 15 V 94 περὶ ἐκείνων διανοησαμένους, ἀλλὰ μὴ τοὺς ὅλου τοῦ λόγου πατέρα τῶν γε τοιούτων αἰτιᾶσθαι, κἂν εἰ παρ' ἄλλων ταῦτα λέγοιεν εἰληφέναι.

2 "Ο κατήγορος μέντοι, ὁ Σωκράτης ἐν διαλόγῳ πλάττει παρὰ γυναικὸς Διοτίμης σοφῆς τὰ ἐρωτικά παρειληφέναι, οὐ Σωκράτει οὐδὲ Πλάτωνι, ἀλλὰ γυναικὶ τῇ Διοτίμῃ ἀπονέμει καὶ γραϊδίων καλεῖ μύθους, ἅπερ ὁ ἱερός Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης τοῖς αὐτοῖς τῷ Πλάτωνι χρησάμενος ῥήμασιν περὶ τοῦ θείου θεολογεῖ ἔρωτος, ὡς πλατύτερον ἐν τῷ δευτέρῳ ἐδείξαμεν. Πλάτωνός εἰσι ταῦτα Πλάτωνος, οὐ γυναικὸς τινος, ὡς αὐτὸς πλάττει, ἄνθρωπε. ἔδοξε δ' αὐτῷ οὕτω πλάσαι, ὡς ἂν τὰ θειωδῶς εἰρημένα προφήτιδά τινὰ καὶ οἶον ἄλλην Σίβυλλαν εἰρηκέναι νομίσωμεν. οὐ γὰρ εἴ τι 25 ὑπὸ γυναικὸς εἴρηται, καὶ ἀποβλητέον τοῦτο εὐθύς καὶ μυθικὸν νομιστέον, ὡς ὁ κατήγορος φάσκει, ὥσπερ ἂν εἰ μὴ πολλαὶ γυναικὲς σοφίας γεγόνασι τρόφιμα, μὴ πολλαὶ θείῳ πνεύματι γινόμεναι κάτοχοι τὰ μέλλοντα προειρήκασιν. ἀλλ' οὐκ ἂν φθάνοιμεν πολλὰ τῶν περὶ τοῦ σωτήρος ἡμῶν καὶ περὶ τῆς ἡμῶν ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀνακλήσεως ὑπὸ 30 Σιβυλλῶν εἰρημένα διαγράφοντες, ἐξ ἐκείνων ἔτι τῶν χρόνων τοῦ θείου πνεύματος παρασκευάζοντος τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν. ἀλλὰ τῷ ὄντι ὁ Πλάτων ἐπαινετέος, οὐ κατηγορητέος ἐστίν, εἴ τι καὶ γυναικᾶς ἔχειν συμβαλέσθαι ἡμῖν ὤφετο πρὸς γνῶσιν τῶν θείων πραγμάτων. εἰς ἣν Ἀριστοτέλης ταῖς οἰκείαις κατ' ἐπιστήμην ἀρχαῖς ἀναχθῆναι ἀδύνατον εἶναι νομίζει, 35 ὡς καὶ Ἄλβερτος φιλόσοφος ἄκρος ἐν τῇ τῶν Μετὰ τὰ φυσικὰ ἐξηγήσει διίσχυρίζεται δεῖσθαι τὴν τῶν θειοτέρων γνῶσιν ἄλλης τινὸς ἀρχῆς θειοτέρας. »εἰ γὰρ ἐστι, φησί, τίς ἔλλαμψις τῶν ὑψηλοτέρων ἐπὶ τὰ ταπεινότερα, ὡς εἶρηκε Πλάτων καὶ πάντες συμφωνοῦσιν οἱ θεολόγοι, αὕτη ἀναμφιβόλως λόγῳ φυσικῷ ἀνιχνευθῆναι οὐ δύναται. ἀλλὰ πρὸς τὴν 40 γνῶσιν αὐτῆς ἐτέρων ἀρχῶν δεῖ, πίστεως δηλαδὴ καὶ θείας ἀποκαλύψεως, ἢ τῇ τῶν Περιπατητικῶν διδασκαλία οὐ συμβαίνουσιν οὐδαμῶς.« οὕτως,

Cap. IX. Minime reprehendendum esse Platonem, si vel fingit aliqua se accepisse a muliere.

Quod autem adversarius adiicit Platonem anilibus fabulis credidisse, 9,1 cum ea de divino amore dissereret, quae libro, qui Convivium vel de amore 5 inscribitur, explicantur, hominis plane non eruditi iudicium est. Quis enim nesciat dialogi, quo utitur Plato, eam esse sive legem sive naturam, ut personae fingantur, quae disputent et variis ultro citroque argumentis de re proposita discutiant et quasi excudant, quod certi verique statui debeat? Quem disputandi modum M. Tullium etiam servasse videmus. Nemo tamen 10 ob eam rem sententiam esse personarum, quae disputare finguntur, sed auctoris, qui personas fixerit, arbitratur, nisi quaedam ioci et solatii causa aut improbationis pro ingenio personarum constitutarum distribuuntur. Quae enim graviter digna, quae <ab> homine sapiente disseruntur, nemo, inquam, tam fatuus est, ut personae fictae, quae illa nunquam disputarit, potius 15 quam auctori ipsi, qui dialogum conscripserit, censeat tribuenda, quamquam ab alio se fatenti accepisse.

At hic adversarius, quae Socrates in dialogo fingit se accepisse ex 2 muliere Diotima, non Socrati, non Platoni, sed Diotimae attribuit atque aniles fabulas vocat, quae divus Dionysius Areopagita verbis iisdem Platonis 20 scribens de divino amore exposuit, ut in libro secundo latius declaravi. Platonis haec sunt, non mulieris. Sed libuit ita fingi, ut quae divinitus dicerentur, vates quaedam et velut Sibylla referre videretur. Non enim, siquidem a muliere dictum est, continuo fabula est, sicut adversarius putat. Hinc enim suae reprehensionis sumit rationem, quasi non multae exstite- 25 rint mulieres doctae, non multae spiritu actae divino futura praedixerint et commodissime admonuerint viros. Atqui Sibyllae de salvatore nostro, de redemptione nostra et generis humani restauratione praecinuerunt spiritu sancto praeparante usque a temporibus illis salutem hominum. Profecto Plato non modo non vituperandus, verum etiam laudandus est, siquidem 30 afferri posse opera mulieris credit ad rerum divinarum cognitionem. In quibus cognoscendis Aristoteles suis principiis nihil posse attingere arbitratus est, et Albertus, philosophus singularis, aliud desiderare initium se fatetur in suis Metaphysicis libris, cum dicat: »Si qua est irradiatio superiorum ad inferiora, ut Plato dixit et theologi omnes confitentur, illa certe 85 per rationem investigari non potest, sed ad eius cognitionem alia principia statui oportet, scilicet ex fide religionis revelationeque spiritus, quae cum

88 Albert. Magn. Metaph. XI. tr. 2. c. 21.

εἴτε πλαττόμενος εἴτε καὶ τάληθῆ λέγων ὁ Πλάτων παρὰ γυναικὸς ἐκεῖνα
 V 94¹ παρεληφέναι φησὶν, οὐδὲν ἀμαρτάνει — ἐξῆν γὰρ καὶ πλάττεσθαι κατὰ
 νόμον τοῦ διαλόγου καὶ γυναικας οὐκ ὀλίγας θεόθεν βοηθουμένας πολλὰ
 ἐνθέως εἰπεῖν δῆλόν ἐστιν — οὐδὲ μύθους λέγει. ἀλλ' ἄπερ ἢ κατὰ λό-
 γον φύσεως ἐστὶ γνῶναι ἢ πάλαι ποτὲ οἱ ἡμέτεροι θεολόγοι καὶ προφῆται 5
 τῷ θεῷ φωτὶ ἐλλαμφθέντες ἐωράκασιν, ταῦτα κάκεινος καὶ ἐπίστευσεν καὶ
 ἐδίδαξεν.

Κεφ. ι' "Ὅτι οὐ δείκνυται ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους λόγων τὸν ἄνθρωπον τῶν
 οὐρανίων σωμάτων τιμιώτερον εἶναι. τὸναντίον μὲν οὖν πανταχοῦ
 Ἀριστοτέλης διίσχυρίζεται. 10

10,1 Μετὰ ταῦτα καὶ οὕτω κατὰ Πλάτωνος ἐπιχειρεῖ ὁ ἐναντίος νομίζων
 ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους ἀρχῶν δεικνύει τὰ οὐράνια σώματα μὴ δεῖν θερα-
 πεύεσθαι ὑπὸ ἀνθρώπων. »τὸ τέλος, φησὶν, οὐ δεῖ θεραπεύειν τὰ πρὸς τὸ
 τέλος. τὸ γὰρ ἀτιμιώτερον οὐ δεῖ θεραπεύεσθαι ὑπὸ τοῦ τιμιωτέρου. ἀλλὰ
 μὴν ὁ ἀνθρώπος ἐστὶ τέλος τῶν οὐρανίων σωμάτων. οὐκ ἄρα δεῖ αὐτὸν 15
 θεραπεύειν τὰ οὐράνια σώματα.« τούτου τοῦ ἐπιχειρήματος τὴν ἐλάττονα
 πρότασιν πειρᾶται δεικνύει ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους ῥημάτων, τοῦ μὲν ἐκ τῶν
 περὶ Γενέσεως καὶ Φθορᾶς, τοῦ δ' ἐκ (τοῦ) δευτέρου τῶν Φυσικῶν εἰλημμένων.
 εἰπὼν γὰρ ὁ φιλόσοφος ἐν τῷ περὶ Γενέσεως καὶ Φθορᾶς τὴν γένεσιν εἶναι
 συνεχῆ διὰ τὴν συνεχῆ τοῦ οὐρανοῦ κίνησιν, αἰτίαν τε γενέσεως καὶ φθορᾶς 20
 εἶναι τὴν ἀφοδὸν καὶ πρόσοδον τοῦ ἡλίου ἐν τῷ λοξῷ κύκλῳ, διὰ τῆς τελι-
 κῆς αἰτίας τοῦτ' αὐτὸ δῆλον ποιεῖ λέγων· »ἐπεὶ γὰρ ἐν ἅπασιν ἀεὶ τοῦ
 βελτίονος ὀρέγεσθαι φαμεν τὴν φύσιν, βέλτιον δὲ τὸ εἶναι ἢ τὸ μὴ εἶναι
 — τὸ δὲ εἶναι ποσαχῶς λέγομεν, ἐν ἄλλοις εἴρηται —, τοῦτο δ' ἐν πᾶσιν ἀδύ-
 νατον ὑπάρχειν διὰ τὸ πόρρω τῆς ἀρχῆς ἀφίστασθαι, τῷ λειπομένῳ τρόπῳ 25
 συνεπλήρωσε τὸ ὅλον ὁ θεός, ἐνδελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν.« ταύτην μὲν
 οὖν ἐκ τῶν περὶ Γενέσεως λαμβάνει τὴν μαρτυρίαν, ἑτέραν δὲ ἐκ τοῦ δευτέ-
 ρου τῆς Φυσικῆς, ὅπου ἡμᾶς τέλος πάντων εἶναι λέγεται. καὶ διὰ τούτων
 οὕτως ὁ νέος οὗτος Περιπατητικὸς φιλόσοφος συλλογίζεται· »πάντων τῶν
 φυσικῶν σωμάτων ἡμεῖς ἐσμεν τέλος. τὰ δὲ οὐράνια σώματα φυσικά τινά 30
 εἰσὶ σώματα. οὐκοῦν κάκεινα ὡς πρὸς τέλος τὸν ἄνθρωπον τάττονται.« καὶ
 οὕτω τὴν ἐλάττονα τῶν προτάσεων αὐτοῦ οἶεται δεδειχέναι. πᾶσα δὲ ἡ
 τοῦ ἐπιχειρήματος αὐτοῦ ἰσχὺς ἐν τούτῳ συνίσταται τῷ τὰ οὐράνια σώ-
 ματα τέλος ἔχειν τὸν ἄνθρωπον.

2 Πρὸς τοῦτο οὖν καταλειφθέντων τῶν περιττῶν, οἷς ἀνάγκη περιττεύειν 35
 V 95 τοὺς ἐν τοῖς ἀναγκαίοις ἐλλείποντας, ἱκανῶς ὡς οἶόν τε ἡμᾶς ἀποκρίνασθαι
 δεῖ. ἐπεὶ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχειν Ἀριστοτέλει τῷ φιλοσόφῳ δοκεῖν ὁ κατή-
 γορος ἰσχυρίζεται, αὐτοῖς ὡς οἶόν τε διὰ βραχέων τοῖς Ἀριστοτέλους
 ῥήμασι πρότερον δεικτέον ἡμῖν τὸναντίον, ἢ ὡς συκοφάντης οὗτος βούλε-
 ται, τὸν Ἀριστοτέλη περὶ τούτου πεφρονηκέναι. ἐκεῖνος γὰρ ἐν τῷ ἔκτῳ 40
 τῶν Ἠθικῶν προτιθεὶς τῶν ἀνθρώπων τὰ οὐράνια σώματα, οὕτως περὶ τῆς

Peripateticorum doctrina non convenient. « Ita Plato, sive fingit seu vere fatetur se illa accepisse a muliere, non peccat, quando et lege dialogi fingere licet et mulieres divinitus plura posse referre planum est, nec fabulas narrat. Sed quae vel naturae ratione cognosci possunt vel nostri olim theologi et prophetæ lumine illustrati superiore cernere potuerunt, haec et credidit et docuit.

Cap. X. Falso dicitur ab adversario secundum Aristotelem hominem finem esse corporum caelestium et consequenter nobiliorem caelo.

Affert etiam adversarius argumentum, quo se demonstrare certo putat **10, 1** ex principiis Aristotelis caelestia corpora coli ab homine non debere. »Finis, inquit, non debet colere ea, quae sunt ad finem, cum nullum nobilius debeat colere id, quod est ignobilius. Sed homo est finis corporum caelestium. Non debet ergo colere corpora caelestia. « Huius argumenti minorem probare conatur ex verbis Aristotelis, quae partim a secundo libro de Generatione sumit, partim a secundo Physicorum. Ubi enim in illis de Generatione philosophus hic dixerit generationem esse continuam per motum caeli continuum et causam generationis corruptionisque esse accessum recessumque solis per circulum obliquum, declarans id per causam finalem: »Cum natura appetat, inquit, semper quod melius sit, meliusque sit esse quam **20** non esse, hoc autem impossibile sit esse in omnibus, quoniam longe ab ipso principio absunt, idcirco deus eo, qui reliquus esset, modo universum supplevit, cum generationem fecisset continuam. « Unum itaque hinc locum sumit, alterum vero a libro secundo Physicorum, ubi nos esse finem omnium dicitur. Sic enim hic novus Peripateticus ratiocinatur: »Omnium **25** corporum naturalium finis nos sumus. Corpora autem caelestia sunt quaedam corpora naturalia. Ergo ea quoque ad hominem ut finem ordinantur. « Ita fidem suae minoris affert propositionis. Argumentum vero et vis tota argumentationis consistit in eo, quod corpora caelestia ordinari ad hominem ut ad finem ponatur.

30 Ad quod respondendum recte est omissis supervacuis, in quibus abundare solent, qui in necessariis deficiunt. Sed quoniam adversarius hoc ita esse ex Aristotelis philosophi opinione contendit, breviter verbis ipsius Aristotelis prius aperiam contra omnino sensisse illum, quam hic putat. Ille enim in libro sexto Ethicorum sic de nobilitate caelestium corporum scribit

24 Bekker *trp.* ἐν πᾶσιν post ἀδύνατον | 26 ἐντελεχῇ Bekker

18 cf. Georg. Trap. Comparationes II. 2. | 22 Arist. Περὶ Γεν. καὶ Φθ. β 10, 336 b, 27—32. | 29 cf. Georg. Trap. Comparationes II. 2.

ἐκείνων φησὶ πρὸς τὰ τῆδε ὑπεροχῆς· »εἰ δ' ὅτι βέλτιστον ὁ ἄνθρωπος τῶν ἄλλων ζώων, οὐδὲν διαφέρει· καὶ γὰρ ἀνθρώπου ἄλλα πολλὰ θειότερα τὴν φύσιν, οἷον φανερώτατά γε ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν.« οὕτως ὁ φιλόσοφος οὗτος διαρρήδην τὰ οὐράνια τῶν ἀνθρώπων τιμιώτερα φρονεῖ καὶ διδάσκει, ὃν ὁ κατήγορος τῆς ἑαυτοῦ δόξης συνήγορον οἶεται. οὐδὲν δὲ ἦττον τὸ αὐτὸ καὶ ἐν οἷς πρὸς Ἀλέξανδρον γράφει τὸν βασιλέα περὶ Κόσμου, τὴν διάθεσιν τοῦ παντός καὶ τὴν πρὸς τὴν πρώτην αἰτίαν σχέσιν αὐτοῦ διδάσκει. βούλεται γὰρ τὸν θεὸν οἷόν τινα βασιλέα τὴν ἀνωτάτω καὶ πρώτην ἔδραν λαχόντα, κατὰ τὸν ποιητὴν ἀκροτάτῃ κορυφῇ τοῦ σύμπαντος ἐγκαθιδρυμένον οὐρανοῦ μάλιστα τε ἑαυτοῦ ἀπολαύειν τὸ θεῖον 10 σῶμα, τὸν οὐρανὸν οὕτω καλῶν, δι' αὐτοῦ τε καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρον ὥσπερ τινῶν ἀρχόντων τῆ τῆς πρωτίστης ἀρχῆς δυνάμει χρωμένων διοικεῖσθαι πάντα τὰ τῆδε. μετὰ γὰρ τὸ θεῖον σῶμα τὸ μετ' αὐτὸ φησὶν εὐθύς ἀπολαύειν τῆς θείας δυνάμεως, »καὶ ἐφεξῆς οὕτως ἄχρι τῶν καθ' ἡμᾶς τόπων.« ταύτῃ τῇ δόξῃ καὶ Ἀβερόης, ὁ τῶν Ἀριστοτέλους λόγων 15 ὑπομνηματιστῆς, ἀκαλουθήσας ἐν ὑπομνήματι μδ'. »ἢ τῶν οὐρανίων, φησὶ, σωμάτων ἐν τῷ συντηρεῖν τὰ ὄντα διάταξις ἐστὶν ὥσπερ τις ἀρχόντων ἐν πόλεσιν ἀρίστων διάταξις, ὧν πᾶσα πρᾶξις πρὸς τὴν τοῦ βασιλεύοντος ἀναφέρεται πρᾶξιν.« πλείω δὲ καὶ ἄλλα ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ αὐτῷ περὶ τῆς τῶν οὐρανίων σωμάτων πρὸς τὰ ἄλλα πάντα τὰ ὑπ' αὐτὰ ὑπεροχῆς παρα- 20 δίδωσιν, ἐξ ὧν οὐδεὶς ἂν ποτε ἀμφιβάλλοι τὸν οὐρανὸν κατὰ τὴν ἐκείνου γε δόξαν καὶ τῷ ψυχῆς καὶ τῷ τοῦ σώματος λόγῳ τιμιώτερον εἶναι ἀν- V 95^vθρώπου, εἴ γε καὶ πλησιαίτερόν ἐστι καὶ κατ' αὐτὸν τοῦ θεοῦ καὶ μᾶλλον τῆς ἐκείνου δυνάμεως ἀπολαύει. τί δὲ τὸ ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Μετεωρολογικῶν λεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ; »ἐστὶ δ' ἐξ ἀνάγκης συνεχῆς πως ταῖς ἀνω 25 φοραῖς, ὥστε πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν κυβερνᾶσθαι ἐκεῖθεν· ὅθεν γὰρ ἡ τῆς κινήσεως ἀρχὴ πᾶσιν, ἐκείνην αἰτίαν νομιστέον πρώτην.« ἀμφισβητήσειεν οὖν ἂν τις ἔτι τούτων ἀκούων, εἰ τὸν οὐρανὸν τιμιώτερον ἡμῶν ὁ Ἀριστοτέλης νομίζει, ὅ τὴν τοῦ κυβερνᾶν τὰ τῆδε ἀποδίδωσι δύναμιν, καὶ ὁ πρώτην αἰτίαν καλεῖ; ταῦτα οὖν πάντα τὸν ἐναντίον ἢ ἀμαθῆ ἢ ψεύστην 80 ἢ καὶ ἐκάτερον εἶναι ἐλέγχουσιν.

3 Τούτων δὲ εἰρημένων προϋποθέσθαι τινὰ ἡμῖν ἀναγκαῖον πρὸ τῆς πρὸς τὰ τοῦ κατηγόρου ἐπιχειρήματα ἀποκρίσεως πρὸς τελεωτέραν τε καὶ ἀκριβεστέραν τῶν ῥηθησομένων κατάληψιν. πρῶτον μὲν οὖν ἕτερόν τι τετάχθαι πρὸς ἕτερον διχῶς συμβαίνει φαμέν, ἢ δηλονότι ὡς ὑφειμένον πρὸς 85 ὑπερέχον, ὃν τρόπον τὴν ὕλην τετάχθαι λέγομεν πρὸς τὸ εἶδος, αὐτὴν τε εἶναι διὰ τὸ εἶδος, οὐ τὸ εἶδος διὰ τὴν ὕλην, ἢ τὸ ἀνάπαλιν ὡς ὑπερέχον πρὸς ὑφειμένον, ὃν τρόπον ὑπὸ τοῦ βασιλέως αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ τέλη καθίστανται, ἵν' ἀντ' ἐκείνου ποιοῖεν, ἢ δι' ἑαυτοῦ ἀμέσως τὸν βασιλέα οὐκ εὐπρεπὲς αὐτουργεῖν. τὸ καθίστασθαι γὰρ τινὰ τετάχθαι πῶς ἐστὶ πρὸς 40 τι ἕτερον. οὗτός τε ὁ τοῦ τάττεσθαι τρόπος οὐχ ὑφειμένον, ἀλλ' ὑπερκείμενον ἐκεῖνον δείκνυσι τὸν πρὸς ἕτερόν τι ταττόμενον. ἐστὶ γὰρ πῶς ὁ καθιστάμενος ἄλλος αὐτός ὁ καθιστάς, ἀντ' ἐκείνου τὰ πολιτικὰ μεταχει-

et homini illa anteponit: »Nec refert, inquit, quod homo optimum ceterorum animalium est. Etenim multa alia natura diviniore homine sunt, ut ea apertissime, ex quibus mundus constat.« Ita hic caelum nobilius esse homine aperte fatetur, quem adversarius suae opinionis patronum adducit. 5 Nec minus hoc idem declaratur in iis, quae ad regem Alexandrum scribit de Mundo dispositionem totius orbis et respectum ad primam causam edocens. Censet enim deum summum perinde ac regem sedere in sublimi immotum, corpora autem caelestia perinde ut principes alteros suo motu agere et gubernare omnia sui que summi principis potestatem referre. Quam 10 sententiam secutus Averroes in commento quadragesimo quarto: »Dispositio, inquit, in iuvamento caelestium corporum et in conservando entia est ut dispositio optimorum magistratuum civitatis, quorum omnes actiones ad primi principis actionem referuntur.« Plura etiam Aristoteles eodem in loco de excellenti caeli natura, quorum unum illud quanti ponderis sit, 15 intellegat adversarius, si potest. »Sed maxime, inquit, virtute dei fruitur id, quod prope illud est corpus, dein quod ab hoc proximum, atque deinceps ad hunc modum.« Hinc nemini dubium esse potest, quin caelum ex sententia Aristotelis ratione et animae et corporis nobilius homine sit, quando et propius est et magis fruitur dei virtute. Quid vero illud, quod in primo 20 libro Meteororum legimus? »Continuus vero necessario quodam modo supernis delationibus est, ita ut eius virtus omnis inde gubernetur. Unde enim principium motus omnibus est, illi causa prima attribuenda est.« Num quisquam dubitare potest, quin caelum nobilius Aristoteles putet, cui gubernandi potestatem et primam causam tribuit? Haec cum ita sint, quam 25 docte et vere locutus sit adversarius, facile intellegi potest.

Nunc ad respondendum recte eius argumento nonnulla subiiciam, ut mea respondendi ratio distinctius ac dilucidius reddi possit. Primum, rem alteram ordinari ad alteram duobus modis, aut enim ut inferiorem, quomodo materiam dicimus ordinari ad formam, eamque esse propter formam, 30 non formam propter materiam, aut ut superiorem, quomodo principem constituere aliquem dicimus, qui sua vice id faciat, quod ipsum facere immediate non deceat. Constitui enim quemquam ordinari est. Et haec ordinandi ratio non inferiorem, sed superiorem esse declarat eum, qui ad aliud ordinatur. Gerit enim personam superioris, qui ordinaverit, et alter ille

1 δ Bekker om. | 2 πολλά V πολὺ Bekker | 25 πως] Bekker add. οὗτος

5 scribit correxi scribens edit. et codd. | 6 edocens correxi edocet edit. et codd.

1 Arist. Eth. Nik. ζ 7. 1141 a, 33 — 1141 b, 2. | 14 Arist. De Mundo 6. 397 b, 29 sq. | 16 Averr. In Arist. De Caelo. c. 44. | 25 Arist. Meteorol. α 2. 339 a, 21—23.